

HRVATSKO GOSPODARSTVO U VANJSKOTRGOVINSKOJ RAZMJENI

*Zlatko Turčić*¹

UDK / UDC: 338:339.5](497.5)

JEL klasifikacija / JEL classification: F1

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 02. prosinca 2014. / December 02, 2014

Prihvaćeno za tisak / Accepted for publishing: 27. svibnja 2015. / May 27, 2015

Sažetak

U ovom radu istražuje se vanjskotrgovinska politika hrvatske, mjere i instrumenti te politike. Istraživački zadatak rada je ispitati povezanost deviznog tečaja i vanjskotrgovinske razmjene, odnosno podastrijeti strukturu i dinamiku međunarodne razmjene Republike Hrvatske. U procesu istraživanja analizirana je Hrvatska platna bilanca u vremenskom razdoblju od 2000. do 2014. godine. Rezultati analize su pokazali da upravljanje deviznim tečajem bitno utječe na rezultat vanjskotrgovinske razmjene.

Ključne riječi: *hrvatsko gospodarstvo, vanjskotrgovinska razmjena, devizni tečaj, vanjskotrgovinska politika.*

1. UVOD

Vanjskotrgovinska politika Republike Hrvatske u najvećoj mjeri određena je njezinim članstvom u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO) i Europskoj uniji (EU). Ulaskom u EU Republika Hrvatska se obvezala na primjenu Zajedničke trgovinske politike („Common Commercial Policy“). Tako su svi hrvatski zakoni i provedbeni propisi u trgovinskoj politici prestali biti na snazi danom stupanja u članstvo EU, odnosno od 1. srpnja 2013. godine.

Put Republike Hrvatske prema EU označila je, u smislu vanjskotrgovinske politike, liberalizacija trgovine, slobodna trgovina sa zemljama u regiji, usklađivanje zakonodavstva te u konačnici članstvo u WTO-u, koje je predstavljalo osnovu i temelj za integriranje hrvatskog gospodarstva u europsko i globalno tržište. Republika Hrvatska

---

¹ Mr.sc. Zlatko Turčić, izvršni direktor sektora ekonomsko-financijskih poslova, Hrvatske autoceste d.o.o.,
E-mail: turcic.zlatko@gmail.com

postala je 30. studenoga 2000. godine 140. članica WTO-a nakon okončanja bilateralnih pregovora s 19 članica o carinskim stopama za pristup robe i o uvjetima za pružanje usluga na hrvatskom tržištu. Svoje interese Republika Hrvatska (RH) je, kao članica WTO-a, u najvećem dijelu izražavala kroz skupinu „Nedavno primljenih članica“ („Recently Acceded Members“ – RAMs), čiji je bila koordinator do ljeta 2007.

RH ostaje članicom WTO-a i nakon članstva u EU. Svoje stavove predstavlja i usuglašava u strukturama EU, ali jedan dio aktivnosti ostaje i dalje u nadležnosti RH kao samostalne članice WTO-a. Sudjelovanjem u radu radnih tijela WTO-a, radnih skupina za pristupanje novih članica WTO-u, odnosno izvršavanjem prava i obveza koje proizlaze iz članstva u ovoj međunarodnoj organizaciji, RH se tako potvrđuje kao aktivna članica multilateralnog trgovinskog sustava.

Članstvom u EU RH počinje zastupati interese hrvatskog gospodarstva u kreiranju i provođenju Zajedničke trgovinske politike EU, te donošenju stajališta i odluka EU. Od posebne važnosti je, također, aktivno sudjelovanje i predstavljanje trgovinskih interesa RH u drugim međunarodnim multilateralnim gospodarskim organizacijama, posebice Organizaciji za gospodarsku suradnju i razvoj (OECD) te u gospodarskim agencijama UN-a.

Nadalje, pristupanjem RH EU, kao što je već navedeno, stavili su se izvan snage svi bilateralni i multilateralni ugovori o slobodnoj trgovini koje je sklopila RH, a od kojih je posebno važan CEFTA 2006., Ugovor koji osigurava povoljnije uvjete za izvoz na tržišta nekih zemalja potpisnica CEFTA-e od onih koje za izvoz tih proizvoda imaju zemlje EU. Na tržište CEFTA-e RH plasira otprilike 20% ukupnog izvoza dok u strukturi uvoza sudjeluju s otprilike 6% (podaci iz 2012.). S najvećim brojem zemalja potpisnica ovog multilateralnog ugovora o slobodnoj trgovini RH ostvaruje suficit u vanjskotrgovinskoj bilanci. Najvažniji trgovinski partner RH s izvozne strane u CEFTA-i je Bosna i Hercegovina, s kojom RH ostvaruje i najveći suficit koji je u 2012. iznosio 661 milijun eura, ali je izvoz pao u odnosu na 2011. za 4%. Zatim Srbija, dok s Moldavijom i Albanijom, RH najmanje trguje. U strukturi robne razmjene sa zemljama CEFTA-e dominiraju industrijski proizvodi poput nafte i ulja, te plinova, cementa proizvoda od stakla, kozmetičkih proizvoda, lijekova i drugo. U strukturi robne razmjene poljoprivredno-prehrambeni proizvodi sudjeluju s 28% u izvozu, a to su cigarete, čokolada, pivo, voda, pšenica, kruh i pekarski proizvodi.

Kako bi se ublažile negativne posljedice izlaska RH iz CEFTA-e na našu vanjsku trgovinu, EU je dogovorila niz dodatnih protokola s onim zemljama CEFTA-e s kojima je sklopila Sporazume o stabilizaciji i pridruživanju (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Makedonija i Srbija). Cilj navedenog je bio da se u najvećoj mogućoj mjeri prenesu trgovinske povlastice koje je do sada RH imala s tim zemljama unutar postojećih ugovora, kako bi se stupanjem u članstvo EU ublažile promjene izvoznih uvjeta u neke najznačajnije trgovinske partnere RH, te zadržali tradicionalni trgovinski tokovi.

Članstvom u EU RH je postala dio jedinstvenog unutarnjeg tržišta EU u kojem nema carinskih i necarinskih prepreka, smanjeni su prekogranični troškovi poslovanja, povećala se konkurencija te je hrvatskim gospodarstvenicima omogućen slobodan

pristup tržištu svih članica EU, kao i tržištu država s kojima EU ima sklopljene trgovinske sporazume. Od dana članstva u EU RH je preuzela i zakonodavnu regulativu iz dijela trgovinskih mehanizama koja obuhvaća trgovinske zaštitne mehanizme i trgovinske prepreke prema trećim zemljama. Primjenjuje se zajednička carinska tarifa i sva ostala pravila uvoza, uključujući i odredbe o dampinškom/subvencioniranom uvozu. U području trgovinskih zaštitnih mehanizama primjenjuju se sljedeće Uredbe: Uredba Vijeća (EZ) o zaštiti od dampinškog uvoza iz zemalja nečlanica EU, 1225/2009 – OJ L343/22.12.2009. Council Regulation No 1225/2009; Uredba Vijeća (EZ) o zaštiti od subvencioniranog uvoza iz zemalja nečlanica EU, 597/2009 - OJL188/18.07.2009. Council Regulation No 597/2009 i Uredba Vijeća (EZ) o zajedničkim pravilima za uvoz, 260/2009 - OJ L84/31.03.2009. Council Regulation No 260/2009. (http://europa.eu/legislation_summaries/external_trade/):

2. MJERE I INSTRUMENTI HRVATSKE VANJSKOTRGOVINSKE POLITIKE

Republika Hrvatska u gospodarskom smislu ubraja se u skupinu malih država, a kad je riječ o njezinim resursima, ona je srednje bogata država. Slijedom toga, nije teško pretpostaviti da međunarodno poslovanje, iznad svega izvoz robe i usluga na međunarodno tržište, predstavlja izuzetnu važnost za njezin brži i snažniji gospodarski rast i razvoj (Kovač, I., 2012).

Nedostaci hrvatskog gospodarstva u izvoznom smislu su sljedeći: usitnjena proizvodnja hrvatskog gospodarstva, nedostatni proizvodni kapaciteti, nedostatak jasne nacionalne izvozne strategije, teži pristup svjetskom kapitalu, problemi vezani uz transfer novih tehnologija i znanja, itd. Konkurentnost hrvatskog gospodarstva predstavlja jedan od najvažnijih preduvjeta vezanih uz međunarodnu razmjenu RH i njezin uspjeh i poziciju na međunarodnom tržištu. Slijedom toga, već dugi niz godina jedan od strateških ciljeva hrvatske gospodarske politike predstavlja jačanje ukupne konkurentnosti hrvatskog gospodarstva, a time i jačanje izvoza kao strateškog opredjeljenja.

Za rast i razvoj hrvatskog gospodarstva s aspekta međunarodne ekonomije izrazito je važno povećanje izvoza, ali onog koji ima povoljnu strukturu. U tom izvozu moraju dominirati proizvodi s visokom dodanom vrijednošću u odnosu na izvoz sirovina, lohn poslove, kao i proizvode s malom dodanom vrijednošću. Jedino veliki udio izvoznih proizvoda, čija je dodana vrijednost na zadovoljavajućoj razini, osiguravaju korist hrvatskom gospodarstvu. Samo takav izvoz generira dobit, osigurava dugoročnu konkurentnost, zaposlenost te samim time pridonosi dobrobiti hrvatskog gospodarstva u cjelini. Važno je da tako strukturirana vanjskotrgovinska robna razmjena ima što veću pokrivenost uvoza izvozom. Budući da je na taj način moguć pozitivan utjecaj međunarodne razmjene, odnosno izvoza na povećanje BDP-a, čime se dugoročno osigurava rast standarda i razvoj hrvatskog gospodarstva (Kovač, I., 2012).

U svibnju 2014. godine Povjerenstvo Vlade za internacionalizaciju hrvatskoga gospodarstva izradilo je Akcijski plan podrške izvozu za razdoblje od 2014. do 2015., u

kojem se navodi niz instrumenata i mjera koje ima na raspolaganju ima RH u uvjetima hrvatskog prihvaćanja navedenih trgovinskih sporazuma koje je EU sklopila s trećim zemljama. Osim aktivnosti i mjera Akcijski plan sadržava i detaljan prikaz nadležnih institucija odgovornih za njegovu provedbu, planirane rokove provedbe kao i potrebna financijska sredstva.

Svrha Akcijskog plana je izgradnja sustava kvalitetne i trajne podrške Vlade izvoznicima u svim fazama izvoza - od razvoja proizvoda, financiranja, edukacije i rušenja administrativnih barijera u zemlji - sve do potpore u inozemstvu. Akcijski plan predstavlja platformu praktične podrške izvoznicima u obliku 13 aktivnosti i 41 mjere, a izrađen je na temelju direktnih zahtjeva hrvatskih izvoznika i poslovnih udruženja, prikupljenih kroz višemjesečna savjetovanja i opširnu Anketu Hrvatskih izvoznika, provedenu u ovu svrhu. Dokument je izradilo Vladino Povjerenstvo za internacionalizaciju hrvatskoga gospodarstva, koje čini 19 tijela državne uprave i poslovnih udruženja, a njegov rad koordinira Ministarstvo vanjskih i europskih poslova. Osnivanje Povjerenstva, kao i sama inicijativa izrade Akcijskog plana, dio je izgradnje novog modela gospodarske diplomacije započete u 2013. godini.

Posljednjih 20-ak godina RH u vanjskotrgovinskoj razmjeni bilježi stalni deficit, pri čemu je uvoz robe približno dvostruko veći od izvoza. Udio hrvatskog izvoza robe i usluga u BDP-u u zadnjih pet godina kretao se u rasponu od 37 do 43%, dok je u zemljama srednje Europe značajno viši te se, prema podacima Svjetske banke, u Slovačkoj kretao od 71 do 89%, u Češkoj od 64 do 78%, a u Mađarskoj od 81 do 94%. Sadašnji obujam hrvatskog robnog izvoza gotovo je jednak onome iz 2007. godine. Robni izvoz predstavlja oko 19-20% BDP-a, a dinamika njegova porasta najniža je od svih zemalja EU.

Hrvatski proizvodi imaju, uglavnom, nisku dodanu vrijednost i ne mogu se uspoređivati s proizvodima tehnološki razvijenih zemalja u koje je uloženo mnogo više znanja i tehnologije. To potvrđuje podatak da se RH, između 124 zemlje, rangirane po proizvodnoj složenosti, nalazi na 37. mjestu i da je samo 6,4% hrvatskih izvoznih proizvoda u prvoj, najsloženijoj kategoriji proizvodnje, dok je 65% njih kategorizirano u najniže razine proizvodne složenosti - četvrtu, petu i šestu. U čitavom razdoblju od stjecanja nezavisnosti robni izvoz tehnološki zaostaje, čak i u odnosu na razdoblje osamdesetih godina. Tako je udio proizvoda srednjeg i visokog stupnja obrade u 1987. iznosio 67%, a u 2010. samo 28% od ukupnog izvoza. Prema analizi Europske komisije, RH unutar EU spada u „umjerene inovatore s ispodprosječnim učinkom“. Izazov je tim veći zbog činjenice da svijet ulazi u treću tehnološku revoluciju u kojoj dominiraju moderni i održivi proizvodni kapaciteti poput onih 3D tehnologija (Akcijski plan, 2014.).

Razlozi za slabost hrvatskog izvoza su višestruki, a prije svega se odnose na deindustrijalizaciju gospodarstva, nekonkurentnost koja proizlazi iz visokog kumulativnog porasta cijena domaćih inputa, niskog ulaganja u istraživački i razvojni rad, usitnjenosti poduzetničke strukture, slabe povezanost izravnih ulaganja s izvoznim programima, nedovoljnih mogućnosti financiranja, neorganiziranog nastupa na inozemnim tržištima i produžene duboke gospodarske krize u Europi. Često se kao razlog navodi i fiksni/

stabilni devizni tečaj, ali zbog visokog stupnja euroizacije domaćeg gospodarstva, uvozne ovisnosti, relativno male izvozne baze i visoke inozemne zaduženosti, izraženija bi kolebanja tečaja mogla imati nepovoljne učinke na domaće poduzetnike te ugroziti stabilnu makroekonomsku pozadinu za strukturne i fiskalne reforme usmjerene na povećanje konkurentnosti, zamjećuje se u Akcijskom planu, koji je izradilo Vladino Povjerenstvo za internacionalizaciju hrvatskoga gospodarstva.

Akcijski plan podrazumijeva tri razine podrške izvozu - izgradnju platforme usluga za izvoznike, nastavak provođenja strukturnih reformi i jačanje konkurentnosti hrvatskog izvoza, te dokidanje administrativnih barijera.

Usluge za izvoznike predviđaju i osiguranje kvalitetnog informiranja, pa se tako planira izraditi jedinstveni Vladin mrežni portal za izvoznike koji bi, uz sve relevantne informacije, sadržavao i poslovni portal (business-to-business - B2B portal), u svrhu lakšeg ostvarivanja početnog kontakta između hrvatskih izvoznika i stranih partnera. Kvalitetnijem informiranju izvoznika treba pridonijeti i osigurano širenje informacija o izvoznim prilikama diplomatsko-konzularnih predstavništava preko poslovnih udruženja, organiziranja informativnih događaja i izrada informativnih materijala, itd.

Planira se i umrežavanje izvoznika, primjerice njihovo okupljanje po tržištima i djelatnostima, po projektima u inozemstvu, a plan je i da se u nadležnim diplomatsko-konzularnim predstavništvima, po mogućnosti na mjesečnoj bazi, iniciraju periodična okupljanja predstavnika hrvatskih gospodarstvenika prisutnih na tržištu neke zemlje.

Usluge za izvoznike predviđaju i aktivnosti vezane za edukaciju, uvođenje usluga savjetovanja te jačanje podrške nastupima u inozemstvu, s mjerama kao što su, primjerice unaprjeđenje modela podrške na sajmovima, uvođenje prakse organiziranja nacionalnog štanda, uvođenje jedinstvenog polugodišnjeg planiranja posjeta državnih gospodarskih izaslanstava ciljanim stranim tržištima, itd. Aktivnosti za povećanje konkurentnosti definiraju četiri grupe aktivnosti - olakšanje financiranja izvoza, izradu prikladnih i održivih modela fiskalne podrške jačanju sektora izvoza, naglasak na strateška izvozna tržišta i izvozne grane te poticanje promjene strukture izvoza.

Mjere vezane uz olakšanje financiranja izvoza posebno su vezane u Hrvatsku banku za obnovu i razvitak (HBOR), kao i Hrvatsku agenciju za malo gospodarstvo i investicije (HAMAG INVEST), pa se tako predviđa jačanje promocije postojećih oblika podrške tih dviju institucija izvoznicima. Pregled svih mjera navedenih u Akcijskom planu podrške izvozu za razdoblje od 2014. do 2015. godine dan je u Tablici 1.

Tablica 1: Mjere navedene u Akcijskom planu podrške izvozu 2014. – 2015.

Usluge za izvoznike	
1. Osigurati kvalitetno informiranje izvoznika <ul style="list-style-type: none"> • Izraditi jedinstveni Vladin mrežni portal za izvoznike • Osigurati širenje izvoznih prilika iz DKP-a preko poslovnih udruženja • Organizirati informativna događanja, komunicirati rad Povjerenstva i Savjeta Povjerenstva te uspjehe izvoznika široj javnosti • Izradivati informativne materijale za izvoznike 	2. Pokrenuti umrežavanje izvoznika <ul style="list-style-type: none"> • Okupljati izvoznike po tržištima i (pod) djelatnostima • Okupljati izvoznike po projektima u inozemstvu • Okupljati izvoznike u nadležnim DKP-ima RH
3. Pokrenuti edukaciju izvoznika	4. Uvesti usluge savjetovanja za izvoznike
5. Ojačati podršku nastupima u inozemstvu <ul style="list-style-type: none"> • Unaprijediti model podrške na sajmovima • Objediniti instrumente dostupne financijske podrške • Uvesti praksu organiziranja nacionalnog štanda • Uvesti jedinstveno polugodišnje planiranje posjeta državnih gospodarskih izaslanstava ciljanim stranim tržištima • Poticati uključivanje gospodarstvenika u gospodarsko - političku inicijativu EK „Misije za rast“ 	
Aktivnosti za povećanje konkurentnosti	
1. Olakšati financiranje izvoza <ul style="list-style-type: none"> • Ojačati promociju oblika financiranja izvoza • Intenzivirati provedbu mjera usmjerenih prema daljnjem poboljšanju pokazatelja konkurentnosti i kreditnog rejtinga zemlje • Poduzeti mjere usmjerene jačanju tržišta kapitala i tržišta novca • Usmjeriti izvoznike na EU financiranje • Povoljnije financirati kupce u inozemstvu • Uvesti novi financijski proizvod za izvoznike početnike • Podrška velikim izvoznicima kroz dokapitalizaciju HBOR-a • Nastaviti s financijskim instrumentima potrebnim za nastup na inozemnim tržištima • Uvesti mogućnost kreditiranja s dužom ročnošću u opravdanim slučajevima 	2. Izraditi prikladne i održive modele fiskalne podrške jačanju sektora izvoza <ul style="list-style-type: none"> • Izraditi prijedlog prikladnih i fiskalno održivih modela dodjele državnih potpora izvoznicima u razdoblju 2015.-2017. • Identificirati neporezna opterećenja koja bi se mogla smanjiti ili ukinuti u 2015.
3. Staviti naglasak na strateška izvozna tržišta i strateške izvozne grane	4. Poticati promjenu strukture izvoza <ul style="list-style-type: none"> • Poticati politiku stranih ulaganja u izvozni sektor • Objediniti i objaviti listu programa koji financiraju inovacije • Inicirati zajedničko pokretanje tehnoloških parkova od strane javnog i privatnog sektora temeljem analiza dosadašnjih iskustava • Napraviti analizu stanja i dugoročnu makroekonomsku analizu razvoja hrvatskog izvoza
Ostale aktivnosti koje potiču povećanje izvoza	
1. Unaprijediti statistiku o trgovinskoj razmjeni robe i usluga i njezinu dostupnost <ul style="list-style-type: none"> • Unaprijediti statistiku o trgovinskoj razmjeni robe i usluga • Omogućiti relevantnim službenim institucijama detaljniji pristup informacijama za potrebe informiranja, planiranja i izvješćivanja 	2. Olakšati izvoznicima stjecanje referenci u zemlji <ul style="list-style-type: none"> • Otvoriti javnosti e-registar javnih investicijskih projekata • Unaprijediti proces izrade natječajne dokumentacije za javne projekte • Unaprijediti upravljanje offset poslovima za izvoz

<p>3. Proširiti djelovanje gospodarske diplomacije</p> <ul style="list-style-type: none"> • Napraviti sveobuhvatnu bazu mehanizama EU za podršku izvozu u inozemstvu te započeti njihovo korištenje • Izraditi i provesti plan korištenja ostalih multilateralnih organizacija za podršku izvozu • Izvješćivati i konzultirati hrvatske gospodarstvenike oko interesa RH u povlaštenim trgovinskim ugovorima i ostalim trgovinskim pitanjima EU 	<p>4. Ukidanje administrativnih prepreka</p> <ul style="list-style-type: none"> • Povećanje broja lokacija na kojima se izdaju vize za RH • Značajno povećanje broja sklopljenih ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja na tržištima od posebnog interesa hrvatskih gospodarstvenika • Izrada pregleda ostalih domaćih administrativnih barijera i prijedloga za njihovo ukidanje • Prikupljanje informacija o trgovinskim i administrativnim barijerama te djelovanje s partnerima na EU razini
---	---

Izvor: Iz priloga 1. Akcijskog plana podrške izvozu 2014. – 2015.

3. DEVIZNI TEČAJ I VANJSKOTRGOVINSKA RAZMJENA

Često se može čuti da se devizni tečaj može koristiti, odnosno da se u mnogim zemljama i koristi, kao glavno ekonomsko i političko sredstvo poticanja konkurentnosti izvoza zemlje. On je jedna od najvažnijih ekonomskih varijabli jer utječe na konkurentnost domaćih tvrtki i na domaćem i na stranom tržištu, pa time i na strukturu domaće privrede. Tijekom 90-ih godina pojedine zemlje EU (Italija, Španjolska, Portugal) koristile su, unutar tzv. ERM II, tečajnu politiku kao sredstvo prilagođavanja i pripreme svojih privreda za prelazak na zajedničku valutu. Nakon Argentinske krize krajem 2001. došlo je upravo do eksplozije istraživačkih radova najjemenitnijih svjetskih analitičara, u kojim se kritički preispituju paradigme s početka 90-ih godina u pogledu prihvatljivosti fiksnog tečaja i valutnog odbora (kakav je imala, npr. Argentina) za osiguranja stabilnog rasta u manje razvijenim ili tranzicijskim zemljama (Nikić, 2004).

Što se tiče deviznog tečaja kune, može se reći da se uvođenjem tzv. Stabilizacijskog programa u listopadu 1993. očekivalo da će tečaj kune biti vrednovan realno, uz pretpostavku da neće biti precijenjen u dugoročnoj praksi i da će osigurati onoliki suficit tekućeg računa platne bilance, temeljen na izvozu robe i usluga, koji bi bio dovoljan za redovito vraćanje dospjelih dijelova glavnice duga zemlje.

Pojam “realni tečaj” vezan je uz pitanje vođenja politike tečaja. Realnost tečaja proizlazi iz ocjene u kojem stupnju promjene tečaja kompenziraju razlike u kretanju cijena kod nas i naših najvažnijih vanjskotrgovinskih partnera. Ocjene o realnosti tečaja ovise o izboru baznog razdoblja i izboru cijena (cijena proizvođača, potrošačkih cijena i dr.) ili o tome razumijeva li se pod “ravnotežnim” tečajem takav tečaj koji dovodi do ravnoteže u platnoj bilanci ili, pak, do planiranog izvoza.

Problemi vezani uz metodologiju procjene “realnog” tečaja zahtijevaju određene analize i usklađivanja. Ekonomska teorija koristi dva termina vezana uz ocjenu efikasnosti politike tečaja i njezina dometa u sustavu ekonomskih odnosa s inozemstvom. To su:

- “Realni” tečaj koji, u pravilu, znači nominalni efektivni tečaj korigiran indeksima relativnih cijena (kao korekcijski faktor koristi se kretanje cijena kod nas

i naših vanjskotrgovinskih partnera). Realni tečaj odražava relativne promjene cijena naših proizvoda i usluga u odnosu prema promjenama cijena naših partnera, odnosno promjena u konkurentnosti našeg gospodarstva u međunarodnoj razmjeni.

- “Ravnotežni” tečaj definira se kao tečaj koji vodi ostvarenju zadanih platno-bilančnih ciljeva države (omogućuje održavanje deficita u platnoj bilanci) i održanju planirane razine deviznih rezervi. Stoga zemlje u razvoju (ili tzv. tranziciji) često provode politiku precijenjenosti domaće valute, što znači sporije klizanje nominalnog efektivnog tečaja valute od promjena odnosa cijena domaće privrede i promjena cijena vanjskotrgovinskih partnera. Pretpostavka za održivost takve politike tečaja je obvezna vezanost uz priljev inozemnog kapitala i nužan rast zaduženosti zemlje.

Ako se prioritet daje održanju suficita u platnoj bilanci zemlje, tada će biti potrebno voditi politiku podcijenjenosti domaće valute, odnosno stupanj precijenjenosti ili podcijenjenosti valute ovisi o ocjenama ekonomske politike. U RH se ta odluka nalazi u nadležnosti Hrvatske narodne banke koja je Zakonom o HNB-u te Zakonom o deviznom poslovanju obvezna provoditi tečajnu politiku, a odgovorna je i za stabilnost cijena (prvenstveno stabilnu cijenu novca kroz visinu kamatnih stopa na bankarskom tržištu).

Međutim, pokazalo se da monetarna vlast u RH, u razdoblju od 1995. do 2010., nije pravodobno reagirala na promjene uvjeta vanjskotrgovinske razmjene odgovarajućom tečajnom politikom, dozvolivši da unutarnja potrošnja u zemlji bez ikakve kontrole eskalira. Izuzetak je 1999. kad je, zbog početne recesije, u zemlji izvršena blaža devalvacija kune u odnosu na njemačku marku za 7,1%, a u odnosu na dolar za 12,0%, i 2000. kad je kuna dodatno devalvirala u odnosu na dolar za 16,4%.

Unatoč pozitivnim rezultatima ove devalvacije u 2000., od 2001., ponovnom primjenom politike aprecirane kune, došlo je do nekontroliranog bujanja svih oblika potrošnje, posljedica čega je porast bruto duga prema inozemstvu na otprilike 46,6 milijardi eura ili više od 60 milijardi USD u 2012. Visoka razina kreditne zaduženosti gospodarstva i stanovništva u RH danas je glavno ograničenje privređivanja i najteže opterećenje osnovnoga proizvodnog odnosa. Ekonomska teorija ističe da su ekonomski vlasnici sredstava, bez obzira na to kako definiramo vlasništvo u pravnom smislu, u onom dijelu koji predstavlja vanjski dug, strani kreditori, odnosno svjetski kapital, a nije niti država niti dioničari, niti vlasnici poduzeća, pa to vrijedi i za RH.

Bitnu ulogu u promjeni odnosa prema tečaju kune imao je revidirani Zakon o Hrvatskoj narodnoj banci iz 2001., te nastavno 2006. i 2008., kojim su pravno, krajnje neoprezno, primjenjivane odredbe članka IV. i članka VIII. Statuta Međunarodnog monetarnog fonda (Nar. nov., br. 3/1992, Međunarodni ugovori), kao i odredbe Zakona o prihvaćanju članstva RH u MMF-u i drugim međunarodnim financijskim organizacijama na temelju sukcesije (Nar. nov., br. 89/1992).

Odredbe Zakona o prihvaćanju članstva RH u MMF od samog početka ograničavaju samostalnost monetarne politike, a osobito tečajnu politiku hrvatske kune. To se

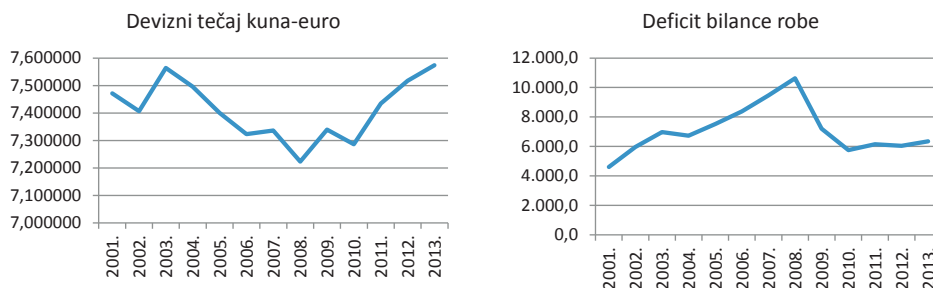

posebno odnosi na odredbu članka 5. Zakona, koji glasi: "Propisi statuta Fonda i Banke čine dio unutarnjega pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj su snazi iznad zakona". Takvom odredbom RH je već u startu ekonomskog prilagođavanja onemogućeno bilo kakvo samostalno odlučivanje o vlastitom ekonomskom razvoju i usmjeravanju, jer je to stavljeno u isključivu nadležnost MMF-a i Svjetske banke (odredbe Statuta). Upravo ta činjenica isključuje instituciju neovisnosti monetarne vlasti u RH, iako je taj pojam ugrađen u Zakon o Hrvatskoj narodnoj banci 2001.godine.

Od početka provođenja tzv. Stabilizacijskog, odnosno Antiinflacijskog programa, iz listopada 1993., naslućivalo se da će u nadolazećem razdoblju osnovni problem nestabilnosti i osnovno ograničenje rasta hrvatske privrede biti nedovoljan izvoz robe i usluga. Razlog je tome neobjašnjivo odstupanje od definiranog tečaja njemačke marke (kao referentne valute), koja je utvrđena u vrijednosti od 4,44 kune za jednu njemačku marku (odnosno preračunato 8,6839 kuna za 1 euro). Na početku 1994. vrijednost tečaja njemačke marke smanjena je za 16,8 indeksnih poena u korist jačanja vrijednosti tečaja hrvatske kune, a US dolara za 1,7 indeksnih poena (sa 6.100,80 HRD-a ili 6,1008 kuna za USD), time se znatno odstupilo od politike realne vrijednosti tečaja kune. Budući da je u 1994. zabilježen rast cijena na malo, na godišnjoj razini od 3,5%, već u startu bila se pojavila razlika od 20,3 indeksnih poena umanjene realne vrijednosti tečaja marke prema tečaju hrvatske kune.

U 1997.godini vrijednost njemačke marke bila je smanjena za 19,9 % u odnosu na listopad 1993., a dodatno uvećana za porast cijena na malo (na godišnjoj razini) od 3,5%, znači da je vrijednost tečaja 1DM kumulativno bila manja za 23,4% u odnosu na početnu nominalnu vrijednost kune. Takvom tečajnom politikom, odstupanjem od jednog od glavnih sidara Stabilizacijskog programa - kontinuirane realne vrijednosti tečaja kune, odstupilo se od jedinstvenog mjerila konkurentne sposobnosti domaćih proizvoda i time onemogućilo zadovoljavajuće stanje i kretanje platne bilance zemlje (posebno od 2001. do 2008.). Posljedica takve tečajne politike jest da je svaki izvoznik u RH bio kažnjen jer nije bila pravodobno usklađena razina deviznog tečaja kune s kretanjem cijena na malo, odnosno potrošačkih cijena. Podaci potvrđuju da je uporno provedena politika aprecirane ili tzv. "stabilne" ali nerealne hrvatske novčane jedinice, s osnovnim ciljem osigurati "stabilnost cijena" te je i opravdano uporno nastojanje gospodarstvenika da upozoravaju na teškoće s kojima se suočavaju u pogledu pada konkurentnosti hrvatskih proizvoda.

Grafikon 1 pokazuje kretanje tečaja od 2001. do 2013. i podbilance robe (dio bilance tekućih transakcija). Na grafikonima se jasno uočava kako aprecijaciju kune (pad krivulje na lijevom grafikonu) prati rast deficita bilance robe (rast krivulje na desnom grafikonu).

Grafikon 1: Kretanje deviznog tečaja kuna-euro (lijevi grafikon) i kretanje deficita bilance robe (desni grafikon)

Izvor: izradio autor na osnovi podataka HNB-a (www.hnb.hr)

Ulaskom RH u recesiju (u kojoj je i danas) zamjetan je zaokret u tečajnoj politici HNB-a od 2008., pa do danas. Postupnom devalvacijom hrvatske kune u odnosu na euro izvozno orijentirani gospodarstvenici (ono što je od njih ostalo) dobili su jedan zamjetan impuls, a što se očituje u značajnom smanjenju deficita bilance robe, unatoč brojnim poteškoćama u gospodarstvu RH. U 2008. taj deficit je iznosio 10,632 mil. eura, a u 2010. za otprilike 40% manje, ili 6,149 mil. eura. Ono što zabrinjava je to što se daljnje slabljenje kune od 2010., pa do 2013. više ne odražava u daljnjem smanjivanju navedenog deficita.

Ekonomska praksa upozorava, ako je tečaj novčane jedinice fiksiran ili, čak, apreciran, tada on neminovno potiče rast potrošnje, nekontroliran uvoz robe, a time, neizbježno, i vanjskotrgovinski deficit. Ujedno su ekonomisti suglasni u stavovima da, ako fiksni tečaj predugo traje, on će dovesti do precijenjenosti domaće valute, a posljedica toga je stagnacija privredne aktivnosti i gubitak radnih mjesta. Takvo dugotrajno stanje prisiljava privredu na prilagođavanje potičući uvoz, slabljenje izvoznog sektora, a odnosom uvoznih i izvoznih cijena stvaraju se interesne grupe i lobiji: od uvoznika, dužnika i vjerovnika (banaka) s valutnim klauzulama do države čiji je teret otplate vanjskog duga sve veći (Nikić, G., 2004.).

Poznato je da nerealni tečaj valute potiče štednju u stranoj valuti, to prisiljava banke da povećavaju kamatne stope na kredite u domaćoj valuti ili da indeksiraju kredite u stranom novcu (tj. uvode deviznu klauzulu), banke u RH primjenjuju i jedno i drugo. Smanjena vrijednost strane valute i visoke kamate na kredite u domaćoj valuti direktno potiče uvoz i veće zaduživanje zemlje, što opet utječe na rast javnih rashoda u zemlji. Odnosno, precijenjena kuna omogućuje jeftinije zaduživanje u inozemstvu, a Hrvatska narodna banka omogućuje, tečajnom politikom, upravljačkom aparatu države da se oslanja na budžetski deficit kako bi osigurao političku podršku. Uz navedeno, pokazalo se da je financiranje fiskalnog deficita, kao i vraćanje privatnih dugova (stanovništva i poduzeća), bankama u RH veoma unosan posao, s obzirom na to da strane banke naplaćuju više kamate u RH, nego u svojim zemljama, a ujedno ne snose rizik promjene tečaja valute.

Povećavanje javne potrošnje moguće je lakše namiriti ako je tečaj kune stabilan. Prema teoriji poznatoj kao PPP (purchasing power parity), tečaj valute trebao bi u, biti, predstavljati odnos između razine prosječne produktivnosti dviju zemalja koje imaju vanjskotrgovinsku razmjenu. Stoga se upravo preko tečaja valute moraju kompenzirati sve specifičnosti proizvodnje u zemlji vanjskotrgovinskom partneru a koje uključuju tehničke, društvene i političke komponente. Zbog usklađivanja realnog tečaja kune, vođenje tečajne politike mora biti vezano uz kretanje cijena (najčešće potrošačkih cijena).

Tablica 2 prikazuje kretanje harmoniziranog indeksa potrošačkih cijena i indeks tečaja hrvatske kune u odnosu na euro za razdoblje od 2001. do 2013.

Tablica 2: Kretanje harmoniziranog indeksa potrošačkih cijena i tečaja hrvatske kune u odnosu na euro

Godina	Njemačka	Hrvatska	Italija	Austrija	Tečaj
2001.	94.1	90.53	90.7	93.25	100.96
2002.	95.4	92.83	93.1	94.83	100.09
2003.	96.4	95.06	95.7	96.06	102.22
2004.	98.1	97.09	97.8	97.94	101.29
2005.	100.0	100.00	100.0	100.00	100.00
2006.	101.8	103.29	102.2	101.69	98.96
2007.	104.1	106.04	104.3	103.93	99.13
2008.	107.0	112.19	108.0	107.28	97.61
2009.	107.2	114.68	108.8	107.71	99.18
2010.	108.4	115.93	110.6	109.53	98.46
2011.	111.1	118.49	113.8	113.42	100.46
2012.	113.5	122.46	117.5	116.34	101.59
2013.	115.3	125.31	119.0	118.80	102.34

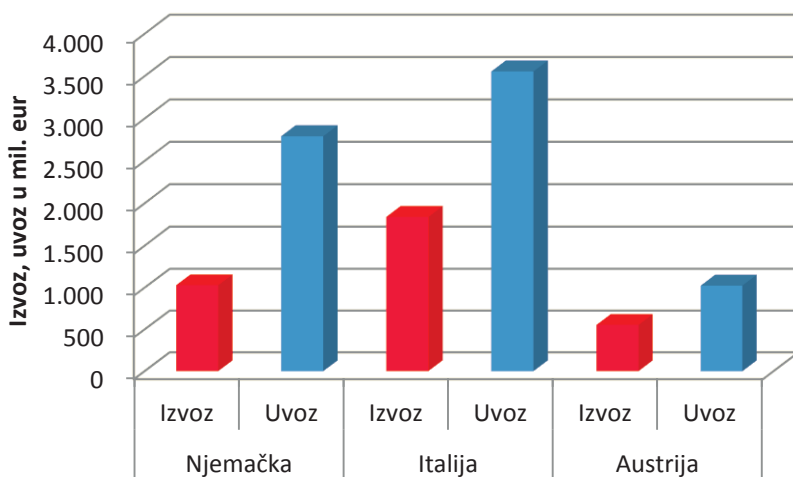
Izvor: Eurostat (za HICP), HNB (za tečaj HRK-EUR) i izračun autora (za indeks tečaja iz podataka HNB-a)

Velika odstupanja u vođenju tečajne politike pokazuju podaci u Tablici 2. Dobivene vrijednosti govore o neuravnoteženom kretanju indeksa potrošačkih cijena u glavnim vanjskotrgovinskim partnerima RH u proteklih dvanaest godina prema kretanju indeksa tečaja hrvatske kune u odnosu na euro. Budući da potrošačke cijene predstavljaju indikator inflacije, to podaci potvrđuju da su u razdoblju od 2001. do 2013. te cijene kontinuirano rasle u svim odabranim zemljama, uključujući i RH. Nadalje, Indeks promjene deviznog tečaja potvrđuje da postoji veliko odstupanje u odnosu na promjene indeksa potrošačkih cijena u RH. U promatranom razdoblju, unatoč značajnom rastu indeksa potrošačkih cijena za RH, indeks kretanja tečaja lagano raste do 2003. od kada polagano opada ili stagnira, što traje sve do 2008. U 2008. zaostajanje indeksa tečaja kuna-euro, u odnosu na indeks potrošačkih cijena, iznosilo je -14,58 indeksnih poena.

Izneseni podaci potvrđuju da se u RH vodila politika precijenjene i nerealne vrijednosti hrvatske kune, čiji rast je znatno zaostajao za rastom potrošačkih cijena ne samo u odnosu na rast cijena u RH, već i u odnosu na rast potrošačkih cijena analiziranih u četiri zemlje. Dugogodišnje nastojanje da se skupom (apreciranom) kunom stišava inflaciju, što je namjeravana posljedica te mjere, smanjilo je privrednu aktivnost i povećalo nezaposlenost u RH, što se odrazilo i u nepovoljnom odnosu robne razmjene s inozemstvom u odnosu na odabrane zemlje. Slika 2 pokazuje odnos uvoza i izvoza robe RH u 2008., u odnosu na analizirane zemlje EU.

U 2008. godini RH ima deficit trgovinske razmjene sa svim odabranim zemljama. Najveći je deficit u apsolutnom i u relativnom iznosu RH imala u odnosu na Njemačku. U tu je zemlju RH izvezla robe u vrijednosti od otprilike jednu milijardu eura, dok je uvezla robe u vrijednosti od otprilike 2,8 mlrd. eura, što kazuje da je uvoz veći od izvoza od, čak, 171%, odnosno da je izvoz u odnosu na uvoz manji za 63%. Italija je u 2008. bila najvažniji trgovinski partner RH. I s tom zemljom trgovinski deficit je vrlo visok. U apsolutnom iznosu gotovo jednak kao s Njemačkom, međutim, zbog većeg opsega trgovinske razmjene u relativnom iznosu, on je nešto manji. Najmanji trgovinski deficit gledajući samo ove tri odabrane zemlje, RH je imala s Austrijom. (Grafikon 2)

Grafikon 2: Izvoz i uvoz RH u odnosu na odabrane zemlje u 2008.

Izvor: Izradio autor na osnovi podataka iz Statističkog ljetopisa Republike Hrvatske 2010. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske

4. STRUKTURA I DINAMIKA VANJSKOTRGOVINSKE RAZMJENE RH

Vanjskotrgovinska razmjena zemlje evidentira se u platnoj bilanci. Platna bilanca (ili bilanca plaćanja) sustavni je pregled svih ekonomskih transakcija koje rezidenti

Tablica 3: Platna bilanca tekućih transakcija po stavkama od 2004. do 1. tromjesječja 2014. u mil. eura

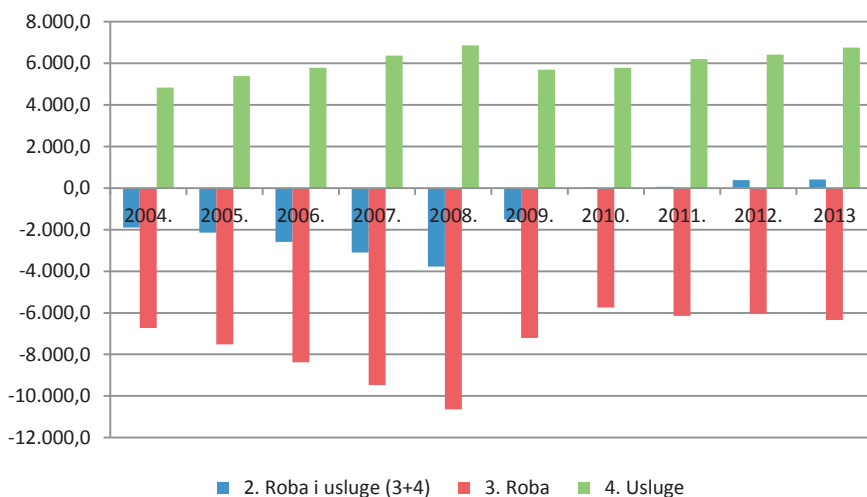
(u mil. eura)	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	1. tr. 2014.
A. TEKUĆE TRANSAKCIJE (1+6)	-1,360.8	-1,899.1	-2,627.0	-3,150.6	-4,254.7	-2,292.7	-500.9	-389.4	-57.5	381.6	-1,560.9
1. Roba, usluge i dohodak (2+5)	-2,552.6	-3,082.9	-3,734.4	-4,193.6	-5,325.2	-3,297.1	-1,563.3	-1,535.1	-1,219.7	-681.2	-1,633.3
1.1. Prihodi	14,963.4	16,002.6	17,886.0	19,614.5	21,237.1	17,111.7	18,608.6	19,707.6	20,027.5	20,186.7	3,286.7
1.2. Rashodi	-17,516.1	-19,085.5	-21,620.4	-23,808.0	-26,562.2	-20,408.7	-20,171.9	-21,242.6	-21,247.2	-20,867.8	-4,920.1
2. Roba i usluge (3+4)	-1,896.7	-2,139.9	-2,597.6	-3,103.3	-3,778.8	-1,516.7	30.0	53.5	374.0	411.4	-1,260.4
2.1. Prihodi	14,239.8	15,269.2	16,960.8	18,271.3	19,843.3	16,314.7	17,714.8	18,761.6	19,058.6	19,293.9	3,039.8
2.2. Rashodi	-16,136.5	-17,409.1	-19,558.4	-21,374.6	-23,622.0	-17,831.4	-17,684.8	-18,708.1	-18,684.6	-18,882.5	-4,300.2
3. Roba	-6,727.8	-7,521.7	-8,373.8	-9,469.9	-10,632.4	-7,207.0	-5,745.5	-6,148.8	-6,034.2	-6,347.6	-1,437.8
3.1. Prihodi	6,603.1	7,216.6	8,434.0	9,156.6	9,752.7	7,674.5	9,063.6	9,773.0	9,803.0	9,789.8	2,269.2
3.2. Rashodi	-13,330.9	-14,738.3	-16,807.8	-18,626.5	-20,385.1	-14,881.5	-14,809.1	-15,921.8	-15,837.1	-16,137.4	-3,707.0
4. Usluge	4,831.1	5,381.8	5,776.2	6,366.6	6,853.7	5,690.3	5,775.5	6,202.3	6,408.2	6,759.0	177.4
4.1. Prihodi	7,636.7	8,052.6	8,526.8	9,114.7	10,090.6	8,640.2	8,651.2	8,988.6	9,255.6	9,504.1	770.6
4.2. Rashodi	-2,805.6	-2,670.8	-2,750.6	-2,748.1	-3,236.9	-2,949.9	-2,875.7	-2,786.3	-2,847.5	-2,745.1	-593.3
5. Dohodak	-656.0	-943.1	-1,136.8	-1,090.2	-1,546.4	-1,780.4	-1,593.3	-1,588.6	-1,593.8	-1,092.6	-372.9
5.1. Prihodi	723.6	733.4	925.2	1,343.2	1,393.8	796.9	893.8	946.0	968.8	892.7	246.9
5.2. Rashodi	-1,379.6	-1,676.4	-2,062.0	-2,433.5	-2,940.2	-2,577.3	-2,487.1	-2,534.5	-2,562.6	-1,985.3	-619.8
6. Tekući transferi	1,191.8	1,183.8	1,107.4	1,043.0	1,070.5	1,004.4	1,062.4	1,145.7	1,162.3	1,062.8	72.4
6.1. Prihodi	1,584.6	1,628.4	1,639.5	1,576.1	1,684.4	1,575.9	1,659.0	1,669.1	1,718.9	1,808.6	382.4
6.2. Rashodi	-392.8	-444.6	-532.1	-533.1	-613.9	-571.5	-596.6	-523.3	-556.6	-745.8	-310.0

Izvor: Hrvatska narodna banka – www.hnb.hr

jedne zemlje obave s inozemstvom (nerezidentima) u tijeku jedne godine. Dva su osnovna dijela platne bilance. To je tekući račun (ili bilanca tekućih transakcija) i kapitalni i financijski račun (odnosno kraće nazivano bilanca kapitalnih transakcija). Uz njih, postoji još jedan dio koji se naziva neto greške i propusti (Babić, M., Babić, A., 2000). U tablicama 3 (tekući račun) i 4 (kapitalni i financijski račun i neto greške i propusti) dane su godišnje platne bilance RH za razdoblje od 2004. do 2013., te platna bilanca za 1. kvartal 2014.

Na tekućem računu evidentira se uvoz i izvoz roba i usluga, dohodak koji ostvaruju rezidenti iz inozemstva, odnosno dohodak isplaćen iz zemlje nerezidentima na osnovu njihovog rada i investicija (naknade zaposlenima, kamate, dividende), te jednostrani privatni i državni transferi. Kada govorimo o saldu trgovinske bilance (ili saldu uvoza i izvoza) tada mislimo na saldo podbilance tekućih transakcija na kojem se evidentira uvoz i izvoz roba i usluga. Ako je tekući račun u deficitu to znači da se u državu više uvelo roba i usluga, uključujući dohodak i privatne državne transfere nego što se izvezlo iz zemlje. Ako je situacija obratna, odnosno ako se više izvezlo iz zemlje nego uvezlo, onda kažemo da je bilanca tekućih transakcija (tekući račun) u suficitu.

Grafikon 3: Saldo podbilance robe, podbilance usluga, te ukupne podbilance robe i usluga

Izradio autor na osnovi podataka iz Tablice 3.

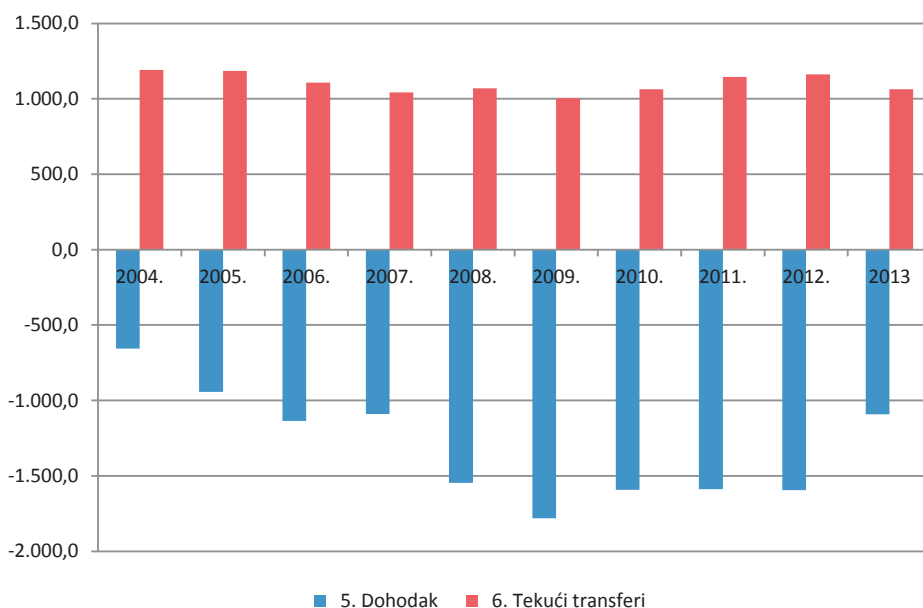
Na Grafikonu 3 je kretanje salda podbilance roba (ili kako se još naziva Robne bilance), podbilance usluga, te salda podbilance roba i usluga (agregirano) u razdoblju od 2004. do 2013. godine. Kao što se može primijetiti, Hrvatska u cijelom analiziranom razdoblju ima izraziti deficit robne bilance (stupci ispod apscise označeni crvenom bojom) kojeg uspjeva od 2010. godine pokriti suficitom u podbilanci usluga (stupci iznad

apscise). Što više, u 2012. i 2013. Hrvatska ostvaruje trgovinski suficit s inozemstvom što je prikazano na grafikonu plavim stupcima.

Nadalje, Grafikon 3 ukazuje na to da je rastući deficit podbilance robe i usluga u razdoblju od 2004. (a i prije, što ovdje nije prikazano) do 2008. rezultat bržeg rasta deficita bilance robe, nego što je ostvarivan rast suficita bilance usluga. Snažan rast uvoza bio je poduprt kreditnom ekspanzijom poslovnih banaka, a ta je ekspanzija bila osobito usmjerena u sektor stanovništva.

Kako je ulaskom RH u recesiju došlo do značajnog smanjivanja potrošnje, tako je i deficit robne bilance bitno smanjen u 2009. i 2010. U idućim godinama (2011. – 2013.) ponovno imamo rast deficita u robnoj bilanci, međutim, u posljednje dvije godine suficit bilance usluga je veći od tog deficita. RH, kao izrazito turistička zemlja koja je uvrštena među nekoliko najatraktivnijih svjetskih turističkih odredišta, suficit bilance usluga ostvaruje, uglavnom, zahvaljujući turizmu.

Grafikon 4: Saldo podbilance dohotka i tekućih transfera

Izradio autor na osnovi podataka iz Tablice 3.

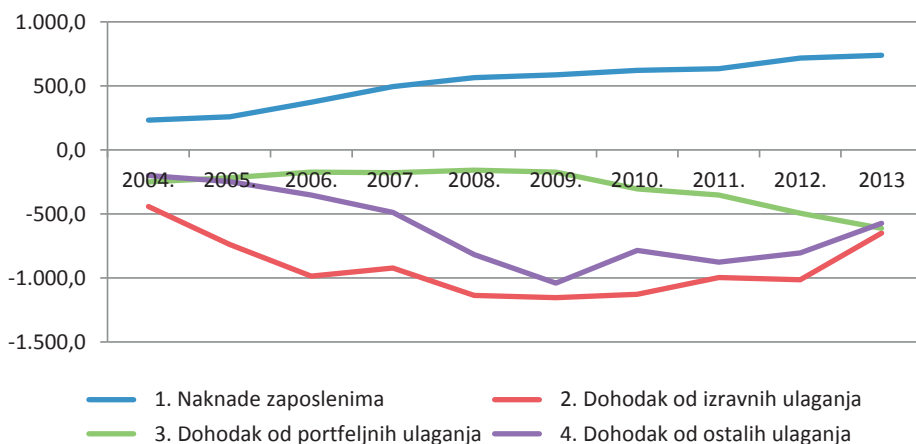
Na Grafikonu 4 je grafički prikaz kretanja salda podbilanci dohotka i tekućih transfera. Može se uočiti da je u cijelom promatranom razdoblju ostvarivan deficit u podbilanci dohotka, odnosno suficit u podbilanci tekućih transfera.

Deficit u podbilanci dohotka znači da je iz RH strancima isplaćeno više na osnovi njihova rada (naknada zaposlenicima) i investicija (kamate i dividende), nego što

su to rezidenti naplatili iz inozemstva iz tih razloga. Najveći dio ovog deficita rezultat je prijašnjih stranih investicija i zaduživanja RH u inozemstvu, što je stvorilo prilično veliku glavnicu za isplatu kamata (odnosno dividendi).

Povijesno kretanje rasta stranih investicija uočava se iz bilance kapitalnih transakcija, tj. Tablice 4 (stavka „B2. Financijske transakcije, isključujući međunarodne pričuve“), a isto je prikazano i na Slici 6.

Grafikon 5: Kretanje salda stavki podbilance dohotka

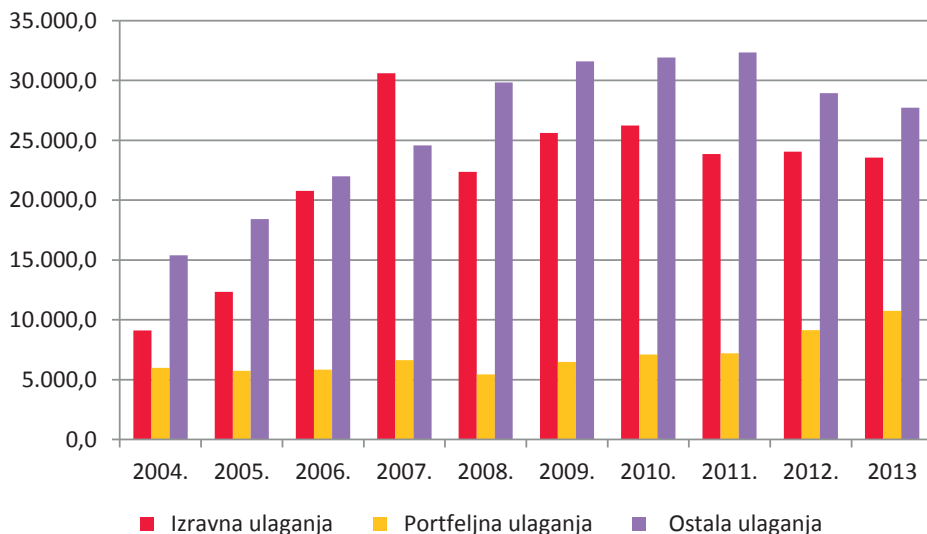
Izvor: Izradio autor na osnovi podataka HNB-a

Grafikon 5 prikazuje kretanje salda stavki koje čine podbilancu dohotka. Kretanje prikazano ovim grafikonima treba povezati sa stanjem portfeljnih, izravnih i ostalih ulaganja prikazanih na Grafikonu 6, zbog toga što to stanje, zapravo, predstavlja osnovu za ostvarenje dohotka.

Slika 6 pokazuje kako je saldo izravnih ulaganja rastao sve do 2008. kad dolazi do njegova smanjivanja. Ostala ulaganja, koja čine trgovinski krediti, bankarski krediti i gotovinu, nešto sporije rastu, ali bez bitnijih smanjivanja sve do 2012. Dakle, nakon 2008. u RH je stagnacija stranih ulaganja, tako da neto stanje međunarodnih pričuva tijekom 2009. do 2013. iznosi u prosjeku 38 milijardi eura (www.hnb.hr)

Tekući transferi su jednostrani privatni i državni transferi. Oni uključuju radničke doznake iz inozemstva, transfere u obliku pomoći vladi, zajmove za razvoj, privatne poklone i donacije i sl. Za razliku od drugih stavki u bilanci plaćanja, gdje trgovačka roba (usluga) ide u jednom smjeru, a plaćanje u drugom, u slučaju poklona i pomoći kretanje je samo u jednom smjeru. Da bi se održalo dvostruko knjiženje, davanje pomoći evidentira se na jednoj strani kao kupnja ili uvoz (potražuje (+)), a na drugoj strani kao jednostrani transfer (duguje(-)).

Grafikon 6: Stanje izravnih, portfeljnih i ostalih ulaganja u RH

Izvor: Izradio autor na osnovi podataka HNB-a

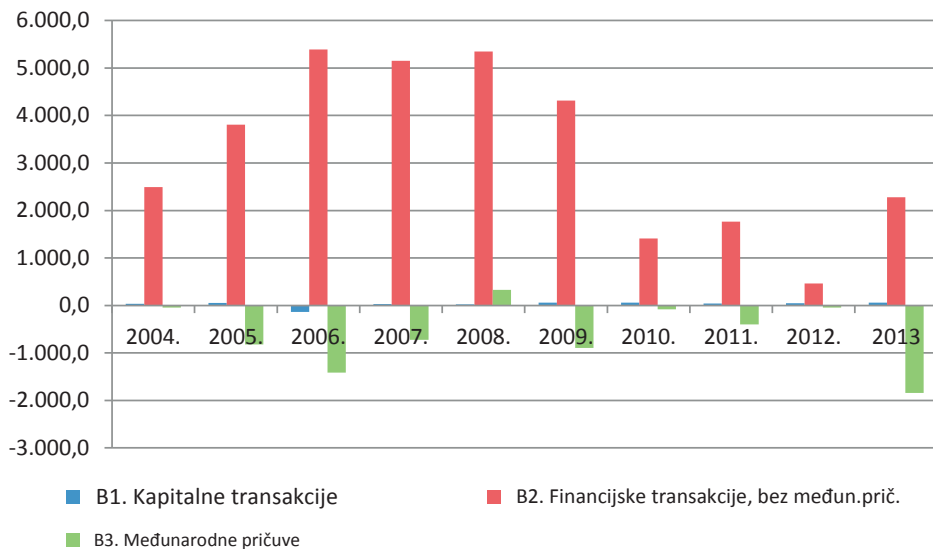
Uvidom u analitiku podbilance tekućih transfera (dostupno na www.hnb.hr) može se zaključiti da je pozitivan saldo ove podbilance prvenstveno rezultat aktivnosti privatnoga sektora. Najveći dio je posljedica radničkih doznaka iz inozemstva, odnosno pomoći primljene od rodbine iz dijaspore. Saldo države u tekućim transferima relativno je mali i za najveći broj godina negativan. Najizraženiji negativan saldo (u iznosu od 280 mil. EURA) ostvarila je država u 2013., što znači da je RH u toj godini dala u inozemstvo više pomoći i donacija, nego što ih je primila. U razdoblju od 2004. do 2008. udio države u tekućim transferima bio je gotovo jednak nuli.

Tablica 4 sadrži podatke o platnoj bilanci kapitalnih i financijskih transakcija po stavkama, kao i podatke o neto greškama i propustima od 2004. do 1. tromjesečja 2014. u milijardama eura.

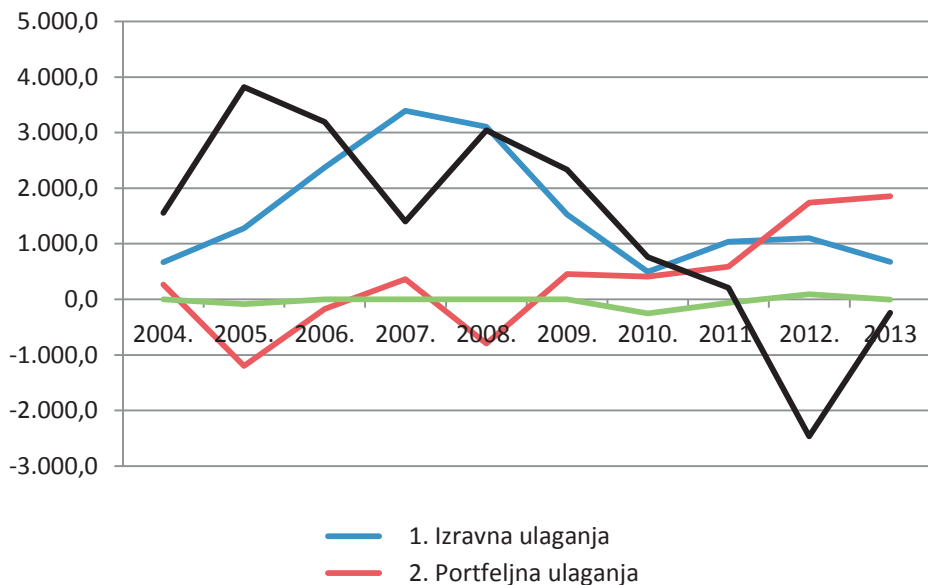
Tablica 4: Platna bilanca kapitalnih i financijskih transakcija po stavkama i neto greše i propusti od 2004. do 1. tromjesjeća 2014. u mil. eura

(u mil. eura)	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	1. tr. 2014.
B. KAPITALNE I FINANCIJSKE TRANSAKCIJE	2,478.5	3,038.9	3,842.6	4,461.5	5,702.1	3,478.5	1,384.6	1,402.1	466.0	493.3	1,285.0
B1. Kapitalne transakcije	31.4	53.0	-135.6	28.4	21.7	61.4	59.6	37.6	48.7	58.5	3.8
B2. Financijske transakcije, isključujući međunarodne pričuve	2,490.1	3,807.6	5,390.4	5,154.7	5,350.0	4,313.5	1,408.8	1,765.1	463.1	2,279.2	479.6
1. Izravna ulaganja	670.8	1,276.0	2,373.7	3,393.0	3,106.2	1,524.2	495.5	1,034.7	1,102.6	675.5	207.9
1.1. U inozemstvo	-278.8	-191.8	-201.9	-213.9	-956.6	-909.6	118.7	-37.5	34.7	125.4	3.6
1.2. U RH	949.6	1,467.8	2,575.6	3,606.9	4,062.8	2,433.8	376.9	1,072.2	1,067.9	550.1	204.3
2. Portfeljna ulaganja	266.5	-1,201.1	-172.7	361.1	-796.5	454.4	407.8	585.0	1,737.4	1,857.0	-1.6
2.1. Sredstva	-756.7	-581.0	-474.0	-422.3	-363.4	-521.0	-408.0	491.9	-309.9	108.4	5.5
2.2. Obveze	1,023.2	-620.1	301.3	783.4	-433.1	975.4	815.8	93.1	2,047.3	1,748.6	-7.1
3. Financijske izvedenice	0.0	-88.4	0.0	0.0	0.0	0.0	-252.7	-61.2	89.8	-8.7	4.5
4. Ostala ulaganja	1,552.8	3,821.1	3,189.4	1,400.6	3,040.4	2,335.0	758.2	206.6	-2,466.8	-244.7	268.8
4.1. Sredstva	-571.1	1,026.5	-719.0	-1,610.5	-1,637.7	695.7	689.2	245.1	661.9	120.8	-416.2
4.2. Obveze	2,123.9	2,794.6	3,908.4	3,011.0	4,678.1	1,639.3	69.0	-38.5	-3,128.6	-365.4	685.0
B3. Međunarodne pričuve	-43.0	-821.8	-1,412.2	-721.6	330.4	-896.4	-83.8	-400.6	-45.8	-1,844.3	801.5
C. NETO GREŠKE I PROPUSTI	-1,117.7	-1,139.8	-1,215.6	-1,310.9	-1,447.5	-1,185.8	-883.7	-1,012.7	-408.5	-875.0	276.0

Izvor: Hrvatska narodna banka – www.hnb.hr

Grafikon 7: Saldo podbilance kapitalnih transakcija, podbilance financijskih transakcija i međunarodne pričuve

Izvor: Izradio autor na osnovi podataka iz Tablice 4

Grafikon 8: Kretanje komponenti podbilance financijskih transakcija

Izvor: Izradio autor na osnovi podataka od HNB-a

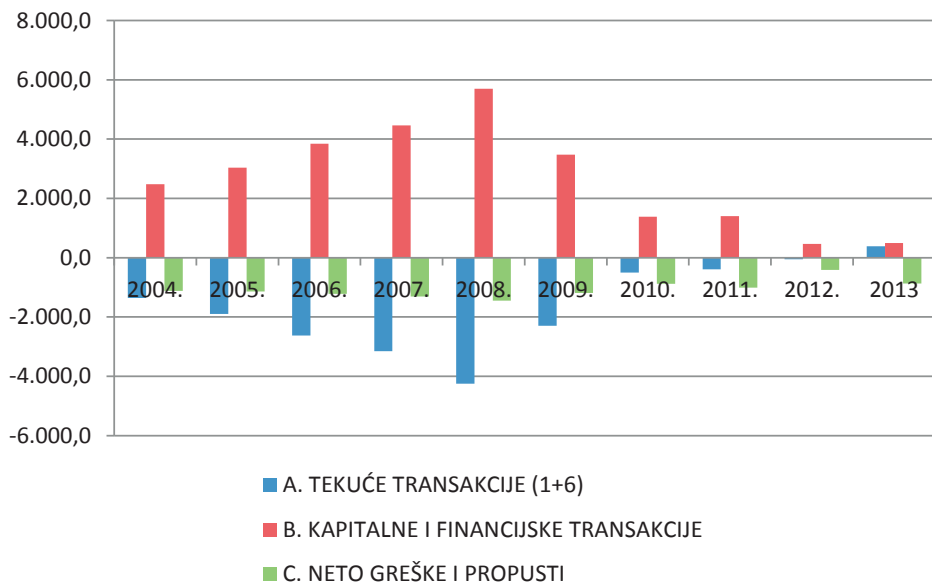
Grafikon 7 pokazuje kretanje salda kapitalnih transakcija, salda financijskih transakcija, kretanje iznosa međunarodnih pričuva i iznosa neto grešaka i propusta. Grafikon 7 pokazuje da je najveću važnost u promatranom razdoblju za bilancu plaćanja imala stavka podbilance financijskih transakcija. Naime, uočava se kako saldo navedene bilance ubrzano raste sve do trenutka ulaska RH u recesiju kada dolazi do naglog smanjivanja podbilance financijskih transakcija. Razlog tome može se iščitati iz Grafikona 8.

Naime, kao što grafikon 7 pokazuje do pada bilance financijskih transakcija došlo je zbog pada izravnih stranih ulaganja i ostalih ulaganja. Portfeljna ulaganja zadržavaju u cijelom promatranom razdoblju uzlazni trend. Napominjemo ovdje da se pod izravna ulaganja ili izravne investicije (foreign direct investment – FDI) smatraju ona ulaganja koja iznose više od 10% temeljnog kapitala, dok su portfeljna ulaganja, tj. portfolio investicije ulaganja do 10% temeljnog kapitala.

Grafikon 7 pokazuje rast, odnosno pad iznosa međunarodnih pričuva za svaku godinu u analiziranom razdoblju. Međunarodne pričuve su inozemna imovina koja je pod kontrolom i na raspolaganju monetarne vlasti u svrhu izravnog financiranja neravnoteže u bilanci plaćanja te neizravnog reguliranja neravnoteže putem intervencija na deviznom tržištu radi utjecaja na tečaj, te u ostale svrhe.

Međunarodne pričuve uključuju inozemna sredstva plaćanja u gotovini, devizne depozite u bankama, inozemne vrijednosnice, zlato i Posebna prava vučenja Međunarodnog monetarnog fonda. Zemlje drže međunarodne pričuve kako bi osigurale među-

Grafikon 9: Bilanca tekućih transakcija, bilanca kapitalnih i financijskih transakcija i neto greške i propusti

Izvor: Izradio autor na osnovi podataka iz tablica 3 i 4

narodnu likvidnost zemlje, a time kredibilitet zemlje prema međunarodnoj zajednici, te omogućile lakši pristup međunarodnim tržištima kapitala. Međunarodnim pričuvama RH upravlja Hrvatska narodna banka. Osnovi ciljevi upravljanja međunarodnim pričuvama RH su održavanje stabilnosti kune, održavanje odgovarajućeg stupnja likvidnosti za potrebe međunarodnih plaćanja te ostvarenje zadovoljavajućih prinosa uz adekvatno upravljanje rizicima kojima su pričuve izložene (www.hnb.hr).

Na kraju izlaganja o strukturi platne bilance RH potrebno je prokomentirati cjelokupno stanje bilanci tekućih i kapitalnih transakcija. Na Grafikonu 9 prikazano je kretanje deficita, odnosno suficita navedenih bilanci, kao i iznos neto grešaka i propusta.

U kategoriju neto greške i propusti se evidentiraju kao statistička odstupanja koja nastaju zbog grešaka u stavkama bilance plaćanja. Greške nastaju zbog razlike u vremenskom trenutku unosa događaja u tekući račun bilance plaćanja i trenutka unosa pridruženog plaćanja u neku drugu stavku bilance plaćanja. Mnogi podaci u bilanci plaćanja su procijenjene vrijednosti. Isto tako, nelegalne transakcije (šverc) koje, unatoč svojoj nelegalnosti, utječu na ponudu i potražnju novca, ne ulaze eksplicite u bilancu plaćanja. Kako se događaji koji se unose u bilancu plaćanja evidentiraju po načelu mehanizma dvostrukog knjigovodstva, može se odrediti iznos neto grešaka i propusta.

Ovdje je potrebno istaknuti da platna bilanca kao cjelina mora biti uvijek u ravnoteži. Ako pretpostavimo da su neto greške i propusti jednaki 0, tada će se deficit u bilanci tekućih transakcija pokrivati suficitom u bilanci kapitalnih transakcija, odnosno suficit u bilanci tekućih transakcija znači deficit u bilanci kapitalnih transakcija.

S obzirom na veličinu bilance može se reći da je prosječni iznos neto grešaka i propusta od 1,059 milijardi eura za analizirano razdoblje izuzetno visok. To upućuje da je prilično velik broj međunarodnih transakcija izuzeto iz evidencije, odnosno na prilično velike propuste u statistici prikupljanja podataka.

Nadalje, Grafikon 9 pokazuje rastući deficit bilance tekućih transakcija, odnosno rastući suficit bilance kapitalnih transakcija sve do 2008. kad se može uočiti evidentna promjena trenda. Štoviše, čak je u 2013. ostvaren suficit u bilanci tekućih transakcija, ali uz istodobni suficit u bilanci kapitalnih transakcija. Zbog izuzetno velikih iznosa neto grešaka i propusta u relativnom smislu u 2013., ne može se reći sa sigurnošću koja je bilanca, zapravo, u deficitu, a koja u suficitu. U svakom slučaju, obje bilance imaju u toj godini relativno uravnotežen karakter.

5. ZAKLJUČAK

Vanjskotrgovinsku politiku Republike Hrvatske u najvećoj mjeri određuje njezino članstvo u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji i Europskoj Uniji. Obvezuje ju ulaskom u EU da primjenjuje Zajedničku trgovinsku politiku („Common Commercial Policy“). Članstvom u EU RH počinje zastupati interese hrvatskog gospodarstva u kreiranju i provođenju Zajedničke trgovinske politike EU, te donošenju stajališta i odluka EU.

Jedan od posebno važnih ugovora koji su stavljeni izvan snage je važan CEFTA 2006. Njime su osiguravani povoljniji uvjeti za izvoz na tržišta nekih zemalja potpisnica

CEFTA-e od uvjeta koje za izvoz istih proizvoda imaju zemlje članice Europske Unije. Za RH je to bilo važno jer je na tržište CEFTA-e plasira oko 1/5 ukupnog izvoza. Spomenuto tržište je sudjelovalo u strukturi hrvatskog uvoza s oko 6%. Spomenuto se odnosi na podatke za 2012. godinu.

S najvećim brojem zemalja potpisnica ovog multilateralnog ugovora o slobodnoj trgovini RH ostvaruje suficit u vanjskotrgovinskoj bilanci. Najvažniji trgovinski partner RH s izvozne strane u CEFTA-i je Bosna i Hercegovina s kojom ostvaruje i najveći suficit koji je u 2012. iznosio 661 milijun eura, zatim Srbija, dok s Moldavijom i Albanijom RH najmanje trguje. Kako bi se ublažile negativne posljedice izlaska RH iz CEFTA-e na našu vanjsku trgovinu, EU je dogovorila niz dodatnih protokola s onim zemljama CEFTA-e s kojima je sklopila Sporazume o stabilizaciji i pridruživanju (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Makedonija i Srbija). Članstvom RH u EU otvorena su i druga značajna tržišta s obzirom na preferencijalne sporazume o slobodnoj trgovini koje je EU sklopila ili će sklopiti s trećim zemljama.

Nedostaci hrvatskog gospodarstva u izvoznom smislu su sljedeći: usitnjena proizvodnja hrvatskog gospodarstva, nedostatni proizvodni kapaciteti, nedostatak jasne nacionalne izvozne strategije, teži pristup svjetskom kapitalu, problemi vezani uz transfer novih tehnologija i znanja, itd. Konkurentnost hrvatskog gospodarstva predstavlja jedan od najvažnijih preduvjeta vezanih uz međunarodnu razmjenu RH i njezin uspjeh i poziciju na međunarodnom tržištu. Slijedom toga, već dugi niz godina jedan od strateških ciljeva hrvatske gospodarske politike predstavlja jačanje ukupne konkurentnosti hrvatskog gospodarstva, a time i jačanje izvoza kao strateškog opredjeljenja. U svibnju 2014. Povjerenstvo Vlade za internacionalizaciju hrvatskoga gospodarstva izradilo je Akcijski plan podrške izvozu za razdoblje od 2014. do 2015. u kojem se navodi niz instrumenata i mjera koje ima na raspolaganju RH u uvjetima hrvatskog prihvaćanja navedenih trgovinskih sporazuma koje je EU sklopila s trećim zemljama. Osim aktivnosti i mjera, Akcijski plan sadržava i detaljan prikaz nadležnih institucija odgovornih za njegovu provedbu, planirane rokove provedbe kao i potrebna financijska sredstva.

Što se tiče deviznog tečaja kune, može se reći da se uvođenjem tzv. Stabilizacijskog programa u listopadu 1993. očekivalo da će tečaj kune biti vrednovan realno, uz pretpostavku da neće biti precijenjen u dugoročnoj praksi i da će osigurati onoliki suficit tekućeg računa platne bilance, temeljen na izvozu robe i usluga, koji bi bio dovoljan za redovito vraćanje dospjelih dijelova glavnice duga zemlje. Pokazalo se da monetarna vlast u RH, u razdoblju od 1995. do 2010, nije pravodobno reagirala na promjene uvjeta vanjskotrgovinske razmjene odgovarajućom tečajnom politikom, dozvolivši da unutarnja potrošnja u zemlji bez ikakve kontrole eskalira. Izuzetak je 1999. kad je, zbog početne recesije, u zemlji izvršena blaža devalvacija kune u odnosu na njemačku marku za 7,1%, a u odnosu na dolar za 12,0%, i 2000. kad je kuna dodatno devalvirala u odnosu na dolar za 16,4%. Unatoč pozitivnim rezultatima ove devalvacije u 2000., od 2001., ponovnom primjenom politike aprecirane kune, došlo je do nekontroliranog bujanja svih oblika potrošnje, posljedica čega je porast bruto duga prema inozemstvu na otprilike 46,6 milijardi eura ili više od 60 milijardi USD u 2012. Visoka razina kreditne zaduženosti gospodarstva i stanovništva u RH, danas je glavno ograničenje privređivanja i najteže opterećenje osnovnog proizvodnog odnosa.

Ulaskom RH u recesiju zamjetan je zaokret u tečajnoj politici HNB-a od 2008., pa do danas. Postupnom devalvacijom hrvatske kune u odnosu na euro, izvezno orijentirani gospodarstvenici (ono što je od njih ostalo) dobili su jedan zamjetan impuls, a što se očituje u značajnom smanjenju deficita bilance robe, unatoč brojnim poteškoćama u gospodarstvu RH. U 2008. taj deficit je iznosio 10,632 mil. eura, a u 2010. za otprilike 40% manje, ili 6,149 mil. eura. Ono što zabrinjava je to što se daljnje slabljenje kune od 2010., pa do 2013., više ne odražava u daljnjem smanjivanju navedenoga deficita.

LITERATURA:

1. Akcijski plan podrške izvozu za razdoblje od 2014. do 2015., Povjerenstvo Vlade za internacionalizaciju hrvatskoga gospodarstva (2014.).
2. Babić, M., Babić, A. (2000), Međunarodna ekonomija, peto dopunjeno i izmijenjeno izdanje, MATE, Zagreb
3. http://europa.eu/legislation_summaries/external_trade/
4. <http://hnb.hr>
5. Kovač, I., Analiza međunarodne robne razmjene Republike Hrvatske od godine 2001. do 2010. Ekonomski pregled, 63 (1-2) 87-118 (2012).
6. Nikić, G., Gospodarski rast Hrvatske i politika tečaja, Ekonomska politika Hrvatske u 2004. (2004.)
7. Pertot, V., Sabolović, D., Međunarodna trgovinska politika, Informator, Zagreb (1998.).
8. Statut Međunarodnog monetarnog fonda – Nar. nov., br. 3/1992, Međunarodni ugovori.
9. Uredba Vijeća (EZ) o zajedničkim pravilima za uvoz, 260/2009 - OJ L84/31.03.2009. Council Regulation No 260/2009.
10. Uredba Vijeća (EZ) o zaštiti od dampinškog uvoza iz zemalja nečlanica Europske unije, 1225/2009 – OJ L343/22.12.2009. Council Regulation No 1225/2009.
11. Uredba Vijeća (EZ) o zaštiti od subvencioniranog uvoza iz zemalja nečlanica Europske unije, 597/2009 - OJL188/18.07.2009. Council Regulation No 597/2009.
12. Zakon o prihvaćanju članstva Republike Hrvatske u MMF-u i drugim međunarodnim financijskim organizacijama na temelju sukcesije – Nar. nov., br. 89/1992.

CROATIAN ECONOMY IN FOREIGN TRADE

*Zlatko Turčić*²

Summary

This paper investigates the Croatian foreign trade policy, implemented measures and instruments of this policy. The research goal of this work is to examine the relationship between the exchange rate and foreign trade, as well as to show the structure and dynamics of Croatian foreign trade. The research process included the analysis of the Croatian balance of payments in the period from 2000 to 2014. Results show that the management of the exchange rate significantly affects the results of foreign trade.

Key words: *The Croatian economy, foreign trade, exchange rate, foreign trade policy.*

JEL classification: F1

---

² Zlatko Turčić, M. Sc., Croatian Motorways Ltd., Executive Director of Economic and Financial Affairs, E-mail: turcic.zlatko@gmail.com